

INDIAN SCHOOL DARSAIT
DEPARTMENT OF SANSKRIT
CLASS X – विसर्गसन्धिः

विसर्गसन्धिः

1) विसर्गस्य उत्त्वम्

विधिः अः + अ = ओऽ

अः + मृदुव्यञ्जनानि = ओ

उदाहरणानि

प्रथमः + अध्यायः	= प्रथमोऽध्यायः	सः + अपि	= सोऽपि
एषः + अतीव	= एषोऽतीव	सः + अहम्	= सोऽहम्
कालः + अहम्	= कालोऽहम्	शिवः + अहम्	= शिवोऽहम्
पुरुषः वहति			

2) विसर्गस्य लोपः

विधिः = अः + स्वरवर्णाः = अः → अ

1 रामः + आगच्छति	= राम आगच्छति	2 कृष्णः + एति	= कृष्ण एति
3 रहीमः + इच्छति	= रहीम इच्छति	4 मृगः + इति	= मृग इति
5 सिंहः + इदानीम्	= सिंह इदानीम्	6 गजः + उत्सहते	= गज उत्सहते
7 बालः + उत्तिष्ठति	= बाल उत्तिष्ठति	8 नृपः + उपविशति	= नृप उपविशति
9 मूषकः + आस्ते	= मूषक आस्ते	10 बालकः + उवाच	= बालक उवाच

3) विसर्गस्य उत्त्वम्

विधिः अः + मृदुव्यञ्जनानि = अः → ओ

11 बालः + नमति = बालो नमति	12 कृष्णः + जल्पति = कृष्णो जल्पति
13 श्रीधरः + यच्छति = श्रीधरो यच्छति	14 बालः + लङ्घयति = बालो उल्लङ्घयति
15 कृष्णः + वमति = कृष्णो वमति	16 रामः + गच्छति = रामो गच्छति
17 पयः + नश्यति = पयो नश्यति	18 भक्तः + वदति = भक्तो वदति
19 रुग्णः + हसति = रुग्णो हसति	20 वृक्षः + रोहति = वृक्षो रोहति

4) विसर्गस्य रत्वम्

विधिः - इः - औः + स्वराः ( ) मृदुव्यञ्जनानि = विसर्गस्य रत्वं भवति

1 कविः + लिखति = कविलिखति	2 मुनिः + आगच्छति = मुनिरागच्छति
3 कपिः + धावति = कपिर्धावति	4 धेनुः + गच्छति = धेनुर्गच्छति
5 जनैः + गम्यते = जनैर्गम्यते	6 महिषीः + इति = महिषीरिव
7 श्रुतिः + भाषते = श्रुतिर्भाषते	8 कृतिः + नमति = कृतिर्नमति
9 देवर्षिः + यच्छति = देवर्षिर्यच्छति	10 इन्दुः + वदति = इन्दुर्वदति

5) विसर्गस्य स्थाने श, ष, स

विधिः : + च, छ, श = : → श्

: + ट, ठ, ष = : → ष्

: + त, थ, स = : → स्

रामः + च = रामश्च

कृष्णः + छात्रः = कृष्णच्छात्रः

कविः + शब्दः = कविश्शब्दः

भक्तः + शोभते = भक्तश्शोभते

बालः + तत्र = बालस्तत्र

नरः + सेवते = नरस्सेवते

गोपालः + तदा = गोपालस्तदा

सर्पः + सर्पति = सर्पस्सर्पति

Note : followed by श, ष, स is optional to change to same letter.